

SUBURBAN SPACES RESEARCH: APPROACHES, CRITERIA, CONCEPTUALISATION

Vladyslav MELNYCHUK

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

vladyslav.melnychuk@knu.ua

<https://orcid.org/0009-0000-3633-9610>

Abstract

The article presents an analysis of conceptual approaches to the study of spatial processes in suburban areas, defining the quantitative and qualitative characteristics of the suburbs. It highlights the features of suburbanisation in the world and Ukraine, conceptualises the definition of suburban zones. The analysis is based on methods of comparison, generalisation, and systematisation of foreign and Ukrainian research in the field of suburban development. It has been determined that the suburbs of large cities develop along different trajectories, are heterogeneous, and have socio-spatial characteristics specific to each city. To identify these characteristics, such approaches as location, characteristics of buildings, transport, territory functions, political, social, transformations, historical, indices, motivation, migrations, and behavioural are applicable. It was determined that the uneven development of the suburbs is caused by different factors: history of territory growth; legislation regarding urban management policies; socio-economic development; demographic features, population migrations; social mentality, trends regarding lifestyle; national strategic approaches to spatial development; features of regional management. The stages of urbanisation in the world and post-socialist cities have been analyzed. Specific features of the transformation of suburban spaces in Central and Eastern European (CEE) countries, and particularly in Ukraine, under market conditions have been identified. The characteristics of residential and commercial suburbanisation, as well as the functions of suburban zones, have been analysed. Approaches to the analysis of everyday practices of suburbia dwellers as indicators of suburban lifestyles have been highlighted. Criteria for the typology of suburbia have been determined, and the morphological structure of suburban zones has been presented.

Key words: city, suburbia, suburbanisation, transformation of suburban spaces, functions of suburban areas, everyday practices.

First received: 06-05-2025

Accepted: 09-06-2025

Published: 12-06-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.74-92>

License: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (print), 2413-7553 (online)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИМІСЬКИХ ЗОН: ПІДХОДИ, КРИТЕРІЇ, КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

Владислав МЕЛЬНИЧУК

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

vladyslav.melnychuk@knu.ua

<https://orcid.org/0009-0000-3633-9610>

Анотація

У статті представлено аналіз концептуальних підходів до дослідження просторових процесів в приміських зонах, визначення кількісних та якісних ознак субурбії. Висвітлено особливості субурбанізаційних процесів у світі та Україні, концептуалізовано поняття приміських зон. Аналіз здійснено на основі методів порівняння, узагальнення, систематизації зарубіжних та українських досліджень в області розвитку приміських зон. Визначено, що субурбії великих міст розвивається за різними траєкторіями, є неоднорідними та мають специфічні для кожного міста суспільно-просторові особливості. Для визначення цих особливостей застосовуються підходи, що включають аналіз розташування, характеристики забудови, транспортний, функціональний, політико-адміністративний, соціокультурний, трансформаційний, історико-географічний, індексний, мотиваційний, міграційний та поведінковий аспекти. Проаналізовано сутність стадійності процесів урбанізації в світі та постсоціалістичних містах. Визначено критерії для типізації субурбії, наведена морфологічна структура приміських зон. Окреслено специфічні ознаки трансформацій приміських просторів в країнах Центральної та Східної Європи, і, зокрема, в Україні. Узагальнено особливості житлової та комерційної субурбанізації, функції приміських зон. Висвітлено підходи до аналізу повсякденних практик населення як індикаторів приміського способу життя.

Ключові слова: місто, приміська зона, субурбанізація, трансформація приміських просторів, функції приміських зон, повсякденні практики населення

Рукопис вперше отримано: 06-05-2025

Прийнято до друку: 09-06-2025

Опубліковано: 12-06-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.74-92>

Ліцензія: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (друкована версія), 2413-7553 (електронна версія)

Вступ

Субурбанізація є наслідком розвитку великих міст. Вона характеризується не лише просторовими характеристиками, але й істотними змінами якості і способу життя населення приміської зони (Slyvka & Zakutynska, 2017). За прогнозами урбаністів (UN Department of Economic and Social Affairs) до 2050 р. кількість населення у приміських зонах великих міст світу зросте до 6,3 млрд осіб, а проживання населення в передмістях стане основною формою розселення населення (Forsyth, 2012). Р. Харріс наводить сім головних причин та передумов процесу субурбанізації: зростання міського населення, яке зумовлює в перспективі розвиток і приміської зони міста; покращення транспортних технологій; зростання доходів населення; децентралізація зайнятості; кращі екологічні умови в субурбії; субсидії з боку уряду; затримка у створенні ефективних методів охорони здоров'я та утилізації промислових відходів у містах; примусове переселення людей в передмістя (Harris, 2015).

Субурбія великого міста розвивається за різними траєкторіями, є неоднорідною та має специфічні для кожного міста суспільно-просторові особливості. Просторовий розвиток, неоднорідність, трансформації та локальні особливості субурбії формують умови проживання населення в передмісті, визначають стиль його життя, впливають на повсякденні практики, зумовлюють ряд проблем та відкривають нові перспективи.

Розвиток субурбії суттєво відрізняється в різних регіонах світу, має як спільні, так і відмінні риси та завжди характеризується певними місцевими особливостями. Так, Р. Харріс розглядає субурбію країн Глобального Півдня та Глобальної Півночі, С. Хірт, Л. Сікора концептуалізують постсоціалістичне місто та його субурбію (Harris, 2015; Hirt, 2007; Sykora, 2019).

В Україні неоднорідність міст у субурбії викликана тим, що міста, з одного боку, розростаються новими житловими комплексами, які заселяють переважно молоді сім'ї, а також торговельними та інфраструктурними об'єктами для задоволення потреб нових мешканців, а з іншого, старі райони радянської забудови в містах заселені переважно населенням старшого віку продовжують стагнацію і вимагають реновації. Поєднуючись, дані процеси створюють неоднорідність субурбії, спотворюють ринок землі та нерухомості, призводять до сусідства різних за рівнем доходів верств населення. Розуміння цієї складності має утримувати урбаністів від простих планувальних рішень щодо приміських просторів: останні потребують збалансованого розвитку, спрямованого на формування соціальної суміші як основи для стійкості приміських громад до соціально-економічних викликів (Gnatiuk et al., 2021).

Мета роботи полягає у аналізі сучасних підходів, критеріїв та концептів дослідження просторових аспектів приміських зон. Дослідницькими питаннями є аналіз загальних підходів до дослідження субурбанізації, виявлення особливостей розвитку приміських

просторів у країнах Центральної та Східної Європи та аналіз основних напрямів дослідження приміських просторів в Україні.

Методологія і дані

Стаття спирається на дослідження процесів субурбанізації в соціальному (Clark, 1966; Drummond & Labbe, 2013; Keil, 2018) та просторовому (Harris, 2010; Hoyt, 1939; Frost, 1991; Hanlon & Vicino, 2007) аспектах у світі (Forsyth, 2012; Harris, 2010; Beauregard, 2006; Flint, 2006; Orfield, 2002), у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи (Hirt, 2007; Kryczka et al., 2025; Sýkora, 2019; Borén & Gentile, 2007) та, зокрема, в Україні (Mezentsev & Provotar, 2017; Slyvka & Zakutynska, 2017; Mezentsev et al., 2019; Mezentsev et al., 2020; Pidgrushnyi et al., 2020; Gnatiuk et al., 2021; Provotar & Melnychuk, 2025). Це дає можливість розкрити сукупність сучасних підходів до дослідження субурбанізації, здійснити концептуалізацію просторових трансформацій приміського простору, вдосконалити складові типізації приміських зон та критерії їх визначення, окреслити особливості субурбанізаційних процесів в світі та країнах Південної і Східної Європи, визначити сучасні напрями дослідження приміських просторів в Україні. Методологічною основою статті стали праці, які досліджують приміські простори у різних аспектах та вимірах: стадійності; мотивації населення та його повсякденних практиках; якісних та кількісних ознаках; соціальному; неоднорідності розвитку; трансформаційному. Власне це дозволило узагальнити концепт субурбанізації, виокремити її загальні ознаки у світі та специфічні у країнах Центральної і Східної Європи та в Україні.

Результати дослідження

Підходи та концепти дослідження приміських зон

Дослідження субурбанізації з 2000-х років і наразі характеризується: аналізом складних процесів (відцентрових та доцентрових) в приміських зонах міст; дослідженням субурбії постсоціалістичних країн Європи, Китаю, Японії, країн Латинської Америки; аналізом приміського способу життя та сприйняття життя в субурбії, мотивації життя в ній; дослідженням пост-субурбанізації, проблем приміських зон та нерівномірностей їх просторового розвитку.

Розвиток приміських просторів є складним, нерівномірним і багатограним процесом. Це призводить до нерівномірної трансформації приміських просторів та їх змін за різними траєкторіями. Існує велике різноманіття процесів та результатів субурбанізації як за формою, так і структурою (Keil, 2018). Субурбія стає все більш різноманітною, поєднуючи різні типи забудови (квартали висотних будинків,

низькоповерхові будинки та різноманітні їх поєднання), різні категорії населення, різні види економічної діяльності (Phelps & Wu, 2011). Така багатогранність, нелінійність, просторова нерівномірність розвитку приміських зон зумовили складність визначення субурбії як наукової категорії не лише суто семантично, а й концептуально (що власне вважати субурбією?).

Серед наукової спільноти і досі не існує єдиного усталеного визначення субурбії, а також методів та підходів до визначення її чітких географічних меж і критеріїв віднесення території до субурбії (Forsyth, 2012). Спроби виокремити субурбію зводяться до: визначення її найбільш характерних просторових ознак і особливостей («новозна», густота населення, ступінь залежності від автотранспорту, типи забудови тощо); функціонального підходу, за якого визначають основні функції території; спрощених методів на основі ідеалізованих відстаней (в кілометрах від центрального міста чи часу, необхідного для доступу в місто, пішій доступності об'єктів чи послуг тощо); дослідження напрямів міграцій населення та їх причин відносно центрального міста; порівняння ландшафтних особливостей («дизайну території»), паттернів землекористування; побудови математичних індексів для дослідження субурбії; опитувань на сприйняття населенням свого місця проживання (в селі/місті/передмісті).

Традиційним для наукової спільноти США є тлумачення субурбії Р. Харріса та П. Ларкхама. Згідно їх визначення, субурбія має п'ять головних ознак: периферійне розташування щодо великого міста; резидентський характер (основна функція – житлова); нижчу резидентську густоту населення, ніж в місті разом з вищим рівнем домоволодінь; особливий спосіб життя; особливу ідентичність мешканців (Harris & Larkham, 1999). Пізніше, намагаючись спростити та уніфікувати визначення субурбії, Р. Харріс виділив три основні ознаки субурбії на глобальному рівні: периферійне розташування щодо міста; резидентська густота населення вища ніж в селі, проте нижча ніж у місті; відносна «новозна» (Harris, 2010). З-поміж інших ознак наголошується, що адміністративна незалежність субурбії від міста є ключовою її ознакою (Beauregard, 2006).

Бібліографічні аналізи, які виконані переважно для праць із США і Канади та для досліджень з країн Європи (Forsyth, 2012; Terbeck, 2020; Kryczka et al., 2025), дозволяють структурувати та узагальнити зарубіжні дослідження субурбанізації та підходи до оцінки нерівномірностей субурбії і її просторового розвитку. Так, А. Форсит завдяки бібліографічному аналізу понад 800 млн джерел та праць у зарубіжних наукових базах Google Scholar, Web of Knowledge та Summon зазначає, що сукупність американських наукових напрацювань сутності субурбії, її меж та неоднорідного розвитку зводиться до десяти головних підходів та критеріїв (табл. 1): розташування, характеристики забудови, транспорту, функцій території, політико-адміністративного, соціально-культурного, трансформаційного (як змінюється з часом стиль, дизайн та планування субурбії),

історичного (періоди розвитку, «новизна» субурбії), критичних оцінок (протиставлення субурбії центральному місту, субурбія як сукупність проблем), індексного (пошук критеріїв та індикаторів для оцінки розвитку субурбії) (Forsyth, 2012).

Таблиця 1. Підходи та критерії дослідження субурбії за А. Форсум (Forsyth, 2012)

Критерій	Короткий опис	Приклади визначення субурбії	Науковці, які дотримувались аспекту, критерію
Розташування	Де розташоване передмістя в межах мегаполісу	Субурбія, як околиця міста Територія у межах мегаполісів, але за межами центральних міст	Harris, Larkham (1999) Harris (2010, 2015) Johnson (2006)
Характеристики забудови	Основні фізичні особливості, пов'язані з моделями розвитку або типами забудови; локальні візуальні паттерни	Субурбія – це великі площі з нижчою щільністю забудови	Gober, Behr (1982) Harris, Larkham (1999) Harris (2010, 2015) Johnson (2006) Flint (2006)
Транспорт	Як люди добираються до центрального міста та пересуваються в межах субурбії	Субурбія – це місця з доступною для проїзду до центрального міста відстанню	Gober, Behr (1982) Johnson (2006) Flint (2006)
Функціональний	Функції та типи використання території (землекористування)	Субурбія як переважно житлова забудова з нерівномірним використанням	Gober, Behr (1982) Harris, Larkham (1999) Johnson (2006)
Політико-адміністративний	Межі муніципального управління або адміністративні кордони	Визначення субурбії у США як муніципалітетів за межами центрального міста, що впливає на соціальну політику та планування	Johnson (2006)
Соціально-культурний	Соціально-демографічний рівень розвитку, рівень ексклюзивності, культурні вподобання, мотивація населення, стиль життя	Субурбія – це ексклюзивна територія проживання середнього класу із особливим приміським способом життя	Gober, Behr (1982) Harris, Larkham (1999) Johnson (2006)
Трансформаційний	Ким забудована, ступінь планування забудови, ступінь (не)однорідності дизайну забудови	Субурбія – поступальна, інкрементна, розростаюча зона спекулятивного будівництва	Gober, Behr (1982) Fishman (1987) Johnson (2006) Flint (2006)
Історичний	Відносна «новизна» субурбії, періоди її розвитку	Субурбія – райони навколо великих міст, які сформувались після Другої світової війни	Harris (2010, 2015) Johnson (2006)
Критичні оцінки	Проблеми субурбії	Субурбія – розгалужені, конформістські, ізольовані, елітні, несприятливі та/або потворні місця, часто протиставлені центральному місту	Johnson (2006)
Індексний	Пошук критеріїв та індикаторів для оцінки розвитку субурбії	Визначення субурбії за індексом розростання (sprawl), індексом фіскальної спроможності, індексом різноманіття землекористування тощо	Gober, Behr (1982)

Приміські простори новіші за міські. Але при цьому субурбія може бути внутрішньо «старою» та «ною». Щільність населення, місць прикладання праці, забудови у передмісті є проміжною між містом і селом (Harris, 2018). Актуальним є питання визначення часових періодів, за які приміські простори можна вважати «старими», чи «новими». Дебати з цього приводу серед урбаністів тривають. Так, С. Кларк стверджував, що остаточне формування передмістя займає короткий період колективної адаптації до нового життєвого середовища. Він припускав, що розвиток передмістя по суті означає процес перетворення села в місто (Clark, 1966). На прикладі передмість Торонто він стверджував, що коли передмістя побудоване, як тільки люди оселилися, знайшли друзів, налагодили свій розпорядок та побут, передмістя очевидно перестає бути передмістям. Це погляд на субурбію як на короткочасний соціальний процес: вона нова та тимчасова (Clark, 1966). З. Міллер та К. Вітцмен, критикуючи даний підхід, наголошували, що майже кожен мікрорайон усередині міста колись був передмістям, а його початковий статус мав певний термін дії (Miller, 2000; Whitzman, 2009).

Однак результати досліджень свідчать, що цей процес займає десятиліття, при тому що в соціологічному аспекті процес перетворення села в субурбію зазвичай триває кілька років (Clark, 1966). Р. Харріс наголошує, що тривалість цього перетворення залежить від того, спланований цей процес чи це неконтрольоване розростання міста. Сплановані приміські райони, будучи типовими та однорідними, заселяються та формуються швидше, натомість дезорганізовано забудовані простори формуються довший період (Harris, 2015). На наш погляд, часові періоди суттєвих трансформацій субурбії для кожного міста можуть відрізнятися. Це залежить від ряду об'єктивних та суб'єктивних чинників, таких як:

- різна еволюція, історичні особливості розвитку території;
- законодавство країни щодо принципів формування, механізмів розвитку та управління містами, агломераціями та метрополісними регіонами;
- рівень соціально-економічного розвитку;
- демографічна ситуація, міграції населення;
- менталітет суспільства, суспільні тренди щодо способу життя;
- національні стратегічні підходи до просторового розвитку;
- особливості та ефективність управління регіональним розвитком (Provotar & Melnychuk, 2025).

За віддаленістю від центрального міста приміську зону можна поділити на три «кільця»: субурбію першого, другого та третього порядків (Hoyt, 1939; Harris & Ullman, 1945; Hanlon et al., 2009). Населені пункти субурбії першого порядку безпосередньо межують з центральним містом (Hanlon & Vicino, 2007), а їх магістралі (вулиці чи міжміські магістралі, які проходять через них), вливаючись в основні магістралі міста, часто утворюють автомобільні ворота в центральне місто. Характерними просторовими

ознаками субурбії першого порядку (inner-ring suburb) є: поєднання як багато- так і низькоповерхової житлової забудови; заселення мешканцями різних соціальних прошарків; доступ до міста як завдяки приватному та муніципальному автотранспорту, так і комунальними маршрутними таксі та залізницею. Вплив міста на дану частину передмістя є найбільшим. Мешканці субурбії першого порядку мають середню залежність від власного автотранспорту завдяки відносно розвинутій мережі приміського муніципального транспорту. За виміром відстані-часу пропонуємо відносити до субурбії першого порядку населені пункти, які розташовані в пішій 30-ти хвилинній доступності до транспортної мережі міста (ворота в місто, станція метро, станція громадського транспорту міста), та/або в 15-ти хвилинній доступності на власному чи комунальному автотранспорті до воріт в місто. Просторово це відповідає відстані в 0-5 км до меж міста. Характерними ознаками субурбії першого порядку є вища вартість землі та житлової нерухомості та, як наслідок, заселення її представниками середнього та заможного класів, значна густина населення та забудови, незначна частка вільних земель, найбільш активні маятникові міграції та щоденна мобільність населення через вплив центрального міста на його зайнятість. В субурбії першого порядку переважає приміський, а в кварталах з багатоповерховою забудовою – міський спосіб життя, сільське присадибне господарство поширене незначною мірою.

Субурбія другого порядку за виміром відстані-часу визначається в межах 15-40 хвилинної доступності автомобільним чи залізничним транспортом до транспортної мережі та воріт в центральне місто. Просторово це відповідає 5-15 км відстані до меж міста. Населені пункти субурбії другого порядку більш залежні від власного автотранспорту, як правило, мають нижчу вартість землі та нерухомості, тут присутній високий потенціал розвитку через наявність вільних площ. Це оптимальна смуга для будівництва нових типів житла – великих закритих котеджних містечок, малоповерхових (3-4 поверхи) багатоквартирних кварталів та клубних житлових комплексів.

Субурбією третього порядку є умовна зовнішня межа міської агломерації. Це населені пункти, які розташовані значно за межами міських воріт (понад 40 хвилинної доступності та понад 15 км від меж міста), проте виконують важливі функції для центрального міста, а значна частка їх мешканців зайняті в центральному місті. Субурбія третього порядку найменш залежна від центрального міста, тут поширений як приміський, так і сільський спосіб життя, жителі зайняті як в центральному місті, так і локально. Вплив центрального міста простежується через наявність об'єктів торговельних мереж, фінансових установ, медичних клінік, закладів харчування тощо.

Приміські зони як самі зазнають впливу центрального міста (вони є просторовим «продуктом» розширення міста (urban sprawl), стабілізації його розвитку або, навпаки, занепаду), так і мають на нього значний вплив, піддаються як доцентровим процесам («силі тяжіння» міста), так і відцентровим, можуть виконувати різні функції, хоча

основною функцією приміської зони є житлова (Orfield, 2002). Житлова приміська зона (субурбія) – це частина приміської зони міста, головною функцією якої є резидентство населення: будівництво/купівля/оренда житла, землекористування, інвестиції в землю та нерухомість, розвиток житлової інфраструктури, замський стиль життя. Разом з житловою субурбанізацією одночасно розвивається і комерційна для задоволення повсякденного попиту (роздрібна торгівля, аптеки, фінансові установи, поштові відділення тощо). У науковому обігу для пояснення процесів поширення до приміської зони комерційної діяльності використовуються найрізноманітніші терміни – комерційна, торговельна, роздрібна субурбанізація, субурбанізація офісів, субурбанізація виробничих послуг, субурбанізація (деконцентрація) економічної діяльності (зайнятості) (Pidgrushnyi et al., 2020).

Наразі не існує єдиного підходу до типізації приміських зон на різних просторових рівнях, а головний акцент при аналізі процесів розвитку приміських просторів робиться на дослідженні таких аспектів як: міграції населення, їх характер, мотиви, причини, напрям тощо; характер розростання (urban sprawl) міста в приміську зону, аналіз густоти населення та її просторової зміни, природний приріст населення приміських зон; зміна структури населення приміської зони за рівнем доходів, освітою, віком тощо; відносна «новизна» приміської зони, типи забудови, тип ландшафту (сільський/міський ландшафт); аналіз доцентрових та відцентрових процесів в приміській зоні; соціально-економічна залежність субурбії від центрального міста; сприйняття населенням свого статусу (сільське/ міське) та місця проживання (село/передмістя/місто); спосіб життя населення; землекористування та поведінкові аспекти населення (повсякденні практики); комфортність проживання та доступність основних благ.

Основними підходами до типізації приміських просторів і поселень є статистичний, морфологічний і генетичний (Mantey & Sudra, 2019). Р. Харріс на глобальному рівні виділяє два основні типи субурбії – субурбію країн Глобальної Півночі та Глобального Півдня (Harris, 2010). «Класична» субурбанізація Західного типу (США, Канада, Австралія, окремі країни Західної Європи), яка почала активно розвиватись після Другої світової війни, передбачає переселення заможних верств населення із забрудненого шумного та перенаселеного міста в одно- чи двосімейні будинки в тихих комфортних та екологічно чистих замських просторах, із значною залежністю від приватного автотранспорту, формуванням нових локальних ком'юніті новоселів, уніфікованим дизайном та плануванням поселень, відносно однорідним майновим станом населення. Натомість передмістя країн Глобального Півдня формувалось як найбільш бідні квартали щільного заселення робітничого класу та мігрантів, утворюючи приміські нетрі (бідонвілі) або сквотери – фавели та вільї місерії у Південній Америці, нетрі в країнах Африки, Індії, Китаї, Індонезії, Бангладеш тощо (Frost, 1991; Harris, 2010; Forsyth, 2012; Flint, 2006). Сквотери притаманні і для високорозвинутих країн з ліберальною

міграційною політикою, заселені переважно мігрантами чи представниками певного етносу (квартали вихідців та мігрантів з Африки і Азії в Парижі, етнобурбія в містах США). Особливий тип розвитку субурбії, як результат планово-командної системи та міського планування, притаманний для постсоціалістичних країн (Stanilov & Sykora, 2014; Boren & Gentile, 2007).

Виходячи з історії розвитку національних систем розселення, політики розвитку міст та відносин місто-село, виділяють два основні типи приміських зон (Harris, 2010): субурбія, яка сформувалась природньо, добровільно завдяки ринковим факторам (її мешканці добровільно, маючи вибір, обрали цю територію своїм місцем проживання); субурбія, заселена мешканцями, які з тих чи інших причин опинились на цій території не з власної волі, примусово, директивно, завдяки командно-плановій системі управління (мешканців або змусили заселити приміську зону, або застосовувались обмеження, заборони, перешкоди). Враховуючи цей аспект, Р. Харріс виділяє добровільну та примусову субурбію та розширює типізацію на основі мотивів міграцій населення та їх напрямків (рух назустріч місту чи рух в напрямку від міста) (Harris, 2010)

Розвиток субурбії відбувається нерівномірно: вона може «старіти», «оновлюватись», поглинатися містом або навпаки, віддалятися від нього, розширюватись чи скорочуватись. Історичний процес розвитку міст та їх приміських зон є нелінійним, а стадійним. Згідно теорії Дж. Джіббса, виділяється п'ять стадій просторової еволюції урбанізації: на першій, передурбанізаційній стадії, відбувається зародження міст; на другій стадії темпи зростання кількості населення міст перевищують темпи зростання сільського населення – це стадія швидкого зростання міст на основі економічних факторів урбанізації, початкова урбанізація; на третій стадії відбувається розвиток агломерацій та абсолютне скорочення кількості сільського населення; на четвертій стадії, агломераційно-субурбанізаційній, утворюються метрополісні регіони, мегалополіси та посилюється процес субурбанізації; п'ята стадія є фазою деконцентрації та стабілізації міського населення, його зростання сповільнюється (Gibbs, 1963).

Л. Клаассен виділяв чотири стадії просторового розвитку міст та їх приміських зон, що заклало основи теорії диференційної урбанізації або урбанізаційного переходу (Klaassen, 1981). На різних стадіях сила дії доцентрових та відцентрових факторів розвитку міст змінюється, що призводить до зміни домінуючих процесів в розвитку міст, посилення/скорочення міграцій та кількості населення в системі «місто – приміська зона – периферія». Так, на першій стадії первинної урбанізації відбувається зростання міст та значне переважання доцентрових факторів (підвищується роль та вплив центрального міста, що зумовлює його інтенсивний розвиток); на другій стадії субурбанізації приміська зона зростає швидше за центр; на третій стадії населення центру агломерації скорочується швидше, ніж населення передмість, зростає кількість населення на

периферії; на четвертій стадії субурбанізації, кількість населення центрального міста знову зростає швидше, ніж передмість та периферії (Klaassen, 1981).

Дослідження приміських просторів у країнах Центральної та Східної Європи та основні напрями дослідження приміських просторів в Україні

Стадійність розвитку просторової структури субурбанізації.

Складність аналізу стадійності розвитку постсоціалістичних міст полягає в тому, що за відсутності приватної власності на землю, наявності феномену «прописки» містян, екстенсивного планово-командного розвитку нових житлових масивів, надмірної індустріалізації міст та їх популяризації як головних центрів життя, відсутності людиноцентричного підходу в міському плануванні, неможливо виділити узагальнені стадії розвитку їх просторової структури. Такі стадії можуть стосуватися окремих періодів освоєння нових територій, будівництва нових великих підприємств та житлових масивів навколо них чи адміністративних рішень щодо розвитку міст (наприклад рішення про розширення міст, основи їх планування та архітектури). Якщо в США та Західній Європі розвиток субурбії заохочувався державними програмами (завдяки будівництву магістралей-хайвеїв, приміського громадського транспорту, зокрема трамваїв (streetcar suburbs), доступних кредитів на нерухомість за містом), то в містах колишнього СРСР забезпечення населення житлом відбувалося на рівні державних програм. Надане житло було, як правило, малорозмірним, однотипним, в панельних житлових масивах, які будувались як тимчасове житло, а екологічна потреба людини компенсувалась наявністю дач за територією міста, які часто використовувались як сезонне житло. Все це визначило як соціально-економічну, так і ментально-психологічну складову при розбудові та розвитку приміських зон в постсоціалістичних містах.

Для посткомуністичних міст Т. Борен та М. Джентіле виділяють таку послідовність еволюційного процесу субурбанізації: 1) субурбанізація до міського соціалістичного періоду, викликана дефіцитом житла у місті; 2) помірна («скромна») субурбанізація пост-міського соціалістичного періоду, пов'язана із притягальною силою сільськогосподарських підприємств, розташованих поблизу великих міст; 3) короткий період відсутності або незначної субурбанізації; 4) формування у приміській зоні невеликих кластерів розкішного житла для нової еліти; 5) інтенсивна («масова») субурбанізація, зумовлена виникненням чисельного середнього класу та наявністю кредитів з низьким відсотком (Borén & Gentile, 2007).

На основі моделі диференціальної урбанізації, К. Мезенцев та О. Гаврилюк виділяють в Україні чотири типи стадій урбанізації за період 1840-2014 років: початкові стадії крупноміської урбанізації, зрілі стадії крупноміської урбанізації, початкові стадії поляризаційної реверсії та стадії кризової деконцентрації населення, та визначають, що

їх чергування за даний період носить характер циклічності (Mezentsev & Navryliuk, 2015). На думку авторів, початкові стадії крупноміської урбанізації в Україні спостерігалась тричі у періоди 1840-1870, 1923-1939 та 1950-1959 років, їх головною ознакою було зростання населення у середніх та великих містах, утворення нових міст. Стадії зрілої крупноміської урбанізації, які характеризувались зростаючою концентрацією населення у великих та середніх містах та утворенням нових міських поселень, були активним продовженням стадій початкової крупноміської урбанізації та спостерігались у 1870-1914, 1939-1941 та 1959-1990 роках. Стадії кризової деконцентрації населення, для яких характерна міграція населення з міста спостерігались в періоди війн та політичних криз 1914-1923 та 1941-1950 років і характеризувались соціально-економічними кризами, рецесією, анексією територій, військовими втратами, голодоморами та численною еміграція населення (Mezentsev & Navryliuk, 2015). З початком війни РФ проти України у 2014 році стадія кризової деконцентрації почалася у містах східної частини, а з 2022 року охопила міста різних регіонів, особливо у прифронтівій зоні.

Специфічні ознаки субурбанізації у країнах Центральної та Східної Європи. Бібліографічний аналіз та систематизація наукових праць з питань субурбанізації в Центральній та Східній Європі, проведені за допомогою протоколу PRISMA польськими урбаністами (Kruczka et al., 2025) дозволив виокремити 26 таксономічних ознак, аспектів приміських зон, які характерні для країн Центральної та Східної Європи. Вони були згруповані в п'ять блоків: просторово-функціональні, демографічні, соціальні, економічні та екологічні (Таблиця 2).

Таблиця 2. Аспекти та таксономічні ознаки субурбанізації в країнах Центральної та Східної Європи (Kruczka et al., 2025)

Аспект субурбанізації	Таксономічні ознаки, аспекти
Просторово-функціональний	Розвиток за межами міста (розростання в периферійні райони)
	Етап, стадія урбанізаційного процесу
	Зростання околиць швидше, ніж ядра
	Децентралізація міських функцій
	Морфологічні зміни
	Залежність від автомобіля
	Низька просторова доступність (роздрібна торгівля/розваги/транспорт)
	Житлова деконцентрація
	Просторова сегрегація
	Відтік населення (з центральних районів міста до периферії)
Демографічний	Збільшення населення приміських територій в адміністративних межах міста
	Низька густота населення
	Міграції молодих, добре освічених і заможних містян

Таблиця 2. Продовження

Соціальний	Вища якість життя
	Заселення домогосподарствами заможного та середнього класів
	Соціальні зміни
	Соціальна поляризація
	Кращі житлові умови
	Покращена безпека
	Нестача публічних просторів
Економічний	Сусідство багатих та бідних
	Нижчі ціни на землю
	Зростання добробуту населення
Екологічний	Приватизація
	Доступ до природи
	Чисте довкілля

Автори роблять висновок про те, що економічні фактори, навколишнє середовище та якість життя мешканців залишаються рушійними силами субурбанізації, а їхні функціональні та демографічні наслідки одночасно очевидні в приміських просторах. Крім того, що стосується міграційних та функціональних аспектів, територія стає фокусом у розумінні цієї концепції (Kruczka et al., 2025).

Житлова та комерційна субурбанізація. Функції приміських зон. В постсоціалістичних містах можна вести мову про одночасне розгортання чотирьох процесів, пов'язаних з житловою субурбанізацією: вибіркова трансформація і фрагментація сільських поселень в найближчій приміській зоні (suburban-absorbed rural settlements); будівництво нових котеджних містечок та перетворення садово-дачних кооперативів на постійне житло (new «cottage» villages and residentialised summer houses settlements); будівництво нових житлових комплексів у поселеннях-супутниках (amplified Soviet-era satellite towns); «внутрішня субурбанізація» міст (“internally” suburbanised cities’ neighbourhoods) (Mezentsev & Mezentseva, 2017).

У постсоціалістичних містах на рубежі 20-21 ст. комерційна субурбанізація стала найважливішим процесом міських змін (Sýkora & Ouředníček, 2007). Поширення нових видів економічної діяльності у приміській зоні було досить швидким. При цьому в окремих метрополісних регіонах субурбанізація нежитлових функцій була більш динамічною та впливовою, ніж житлова деконцентрація, а комерційний розвиток змінював приміську зону радикальніше, ніж субурбанізація житла (Sýkora & Ouředníček, 2007).

Дослідження комерційної субурбанізації Київського метрополісного регіону підтвердили, що житлова субурбанізація стимулює позитивну динаміку комерційної субурбанізації. При цьому прослідковуються причинно-наслідкові зв'язки концентрації та диверсифікації комерційної субурбанізації із віддаленістю від Києва, транспортною

доступністю, динамікою чисельності мешканців субцентрів субурбії, рівнем сформованості локального бізнес-середовища (Pidgrushnyi et al., 2020). Автори стверджують, що нові житлові та торговельні функції в постсоціалістичних містах набули розвитку майже одночасно, однак щодо освітніх та медичних функцій спостерігається істотне відставання в часі (Pidgrushnyi et al., 2020).

В процесі розвитку функції приміських зон можуть змінюватись. Так, в обслуговуванні у субурбії поширюються міські мережеві структури, офіси та відділення банків та інших структур, які надають послуги, що задовольнялись в центральному місті. У резидентстві – це розростання окраїнних житлових масивів в приміську смугу (продовження міста за його межами), житлова забудова, яка притаманна для центрального міста (архітектурна дифузія).

Типізація приміських просторів. К. Мезенцев в Україні виділяє такі типи приміських просторів: сільські поселення, охоплені субурбанізацією; нові котеджні містечка; перетворені на постійні дачні поселення; зростаючі міста-супутники радянських часів; райони внутрішньої субурбанізації (Mezentsev, 2017). Для характеристики різних типів приміських просторів К. Мезенцев пропонує використовувати чотири ключових аспекти: оточуючий простір (сільський, міський, відкритий), характер змін (нова забудова, оновлення-модернізація, знесення та будівництво нового житла, «втиснення» окремих будинків у старі мікрорайони), тип житла (низькоповерхова індивідуальна забудова, таунхауси, багатоповерхова забудова тощо) та спосіб життя (приміський, сільський, міський, змішаний) (Mezentsev, 2017).

Особливості повсякденних практик мешканців приміських просторів. Однією з ключових ознак субурбії є особливий приміський спосіб життя, що проявляється через повсякденні практики місцевих мешканців. Для дослідження повсякденних практик мешканців субурбії використовується акторномережева теорія, яка дає можливість розглядати мінливість повсякденних практик як сітку взаємодії між акторами – людьми, не-людьми та ідеями, які створюють, діють і змінюють (Provotar et al., 2019). Наявність повсякденних сервісів та зручностей, з одного боку, та їх просторова доступність, з іншого, визначають різноманіття повсякденних практик населення, ступінь освоєння території та комфорту проживання в субурбії (Provotar & Melnychuk, 2025).

Повсякденні практики приміських просторів стосуються проживання (використання житла, його облаштування, використання прибудинкових територій), споживання (здійснення покупок, отримання послуг та харчування), відтворення (повсякденні практики виховання дітей), роботи, відпочинку, дозвілля та спорту, освіти та культурного розвитку (повсякденні практики пізнання), громадської діяльності (повсякденні практики самоорганізації громади), мобільності (повсякденні практики переміщення) (Mezentsev et al., 2019).

Л. Драммонд та Д. Лаббе ведуть мову про «повсякденний субурбанізм», підкреслюючи доцільність застосування якісних методів дослідження (зокрема глибинних інтерв'ю) для його розуміння, на відміну від традиційної кількісної оцінки відмінностей між міським і приміським способом життя (Drummond & Labbé, 2013).

Вивчення приміських просторів через призму повсякденного життя місцевих мешканців важливе для їх повного розуміння, адже приміські простори — це не просто «контейнери», де відбувається повсякденне життя мешканців, а життєві середовища, які впливають на поведінку людей і забезпечують відчуття (Mezentsev et al., 2019). Важливим є аналіз сприйняття населенням приміської зони свого статусу та його поділ на міське (сприймає субурбію як частину міста), приміське (чітко відмежовується від міста та від села) та сільське (сприймає місце свого проживання як сільське).

Сучасними особливостями повсякденних практик є мінливість та індивідуалізація, посилення різноманітності та надання значної свободи у виборі моделей і форм повсякденної поведінки, вони повсякчас оновлюються та видозмінюються, відтворюючись у нових формах (Provotar et al., 2019). Як приклад автори статті наводять наповнення повсякдення цифровими технологіями чи майнове розшарування суспільства, при якому для одних людей життєвий простір розширюється, а для інших — звужується за рахунок зниження рівня доступності окремих повсякденних практик (Provotar et al., 2019). Мінливість повсякденних практик найдинамічніше проявляється у приміських просторах, де взаємонакладаються кілька зрізів повсякденних практик тих, хто поселяється в субурбії: повсякденні практики жителів міст і сільської місцевості; повсякденні практики жителів різних регіонів, які можуть мати суттєві соціально-психологічні відміни; повсякденні практики тих, хто розглядає передмістя як територію тимчасового проживання на шляху до поселення в місті, і тих, хто поселяється на тривалий період часу (Mezentsev et al., 2019).

Порівняльний аналіз повсякденних практик мешканців старої та новозбудованої субурбії показує суттєві відмінності у практиках споживання, проведення дозвілля, відпочинку та землекористування (Mezentsev et al., 2020). Поява нових мешканців у субурбії призводить до зростання частки тих, хто орієнтований на зовнішні взаємодії та задоволення потреб у центральному місті. Водночас значна частина мешканців традиційно орієнтовані на задоволення потреб у субурбії. Сукупність цих процесів призводить до «зіткнення» та «накладання» старих і нових повсякденних практик, їх взаємного перетворення та деякої гібридизації (Provotar et al., 2019). Відповідно, самі приміські простори посилюють внутрішнє різноманіття, мозаїчність, характеризуються гетерохронністю розвитку окремих своїх просторових та функціональних складників.

Динамічні трансформації приміських просторів часто створюють конфлікти, що в повсякденних практиках їх мешканців проявляються у вигляді протестів, громадських акцій, створенням петицій до органів влади, судовими позовами. Субурбія стає

територією конфлікту між трьома групами суб'єктів – мешканцями (громадою), бізнес-суб'єктами (забудовниками, торговельними мережами тощо) та органами влади. При цьому конфлікти мають місце як всередині цих груп (наприклад між «старожилами» і «новоселами», між забудовниками тощо), так і між суб'єктами різних груп (між громадою та забудовниками тощо).

Висновки

Аналіз сучасних підходів та концептів дослідження просторових аспектів субурбанізації дав можливість концептуалізувати поняття приміських зон. Приміська зона як об'єкт дослідження характеризується внутрішньою неоднорідністю, багатофункціональністю, мультипроцесорністю, нелінійним розвитком та локальними особливостями. Вона має нижчу порівняно з містом щільність населення і забудови, вищий рівень приватної власності на землю і нерухомість та особливий тип землекористування, сформовані локальні ком'юніті, особливі самоідентифікацію мешканців та приміський спосіб життя із важливим значенням приватного автотранспорту, прагненням до безпеки та «закритості».

Сукупність суспільно-географічних процесів розвитку міста та його приміської зони в поєднанні з різною динамікою соціально-економічного розвитку території, міграціями населення, попитом на нове житло, локальним законодавством, політикою просторового планування, визначають різний характер трансформацій приміських просторів.

З-поміж усієї багатогранності та неоднорідності процесів субурбанізації, основними підходами до дослідження приміських зон є аналіз їх розташування, забудови, мобільності населення, міграційних потоків, мотивації, функцій, системи управління та трансформацій. Їх застосування залежить від стадії урбанізаційного переходу міста, динаміки трансформацій простору, економічних, соціальних та демографічних показників, концепції міського розвитку та системи просторового планування.

Розвиток приміських зон у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Україні, наразі визначається децентралізацією міських функцій, житловою деконцентрацією, соціальною поляризацією, мінливістю та неоднорідністю повсякденних практик мешканців субурбії, для яких характерні індивідуалізація, мозаїчність, гібридизація та гетерохронність. Критеріями множинних субурбанізаційних процесів і трансформацій приміської зони визначаються економічний, екологічний та якість середовища життєдіяльності. Для запобігання поглибленню просторових, соціальних та економічних проблем розвитку субурбії вартою уваги для подальших досліджень є ідея формування ієрархічної системи центрів (полосів) розвитку, які внаслідок дії широкого спектру субурбанізаційних процесів будуть виконувати низку функцій головного міста та сприяти зростанню самодостатності та фінансово-бюджетної спроможності приміської зони в цілому (Pidgrushnyi et al., 2022).

Funding

No funding source was reported by the author.

Фінансування

Автор не вказав жодних джерел фінансування.

Conflict of interest

No conflict of interest was reported by the author.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

References | Список використаних джерел

- Beauregard, R. (2006). *When America Became Suburban*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Borén, T., & Gentile, M. (2007) Metropolitan processes in post-communist states: An introduction. *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography*, 89(2), 95-110.
- Clark, S. (1966). *The Suburban Society*. Toronto: University of Toronto Press.
- Drummond, L., & Labbé, D. (2013). We're a long way from Levittown, Dorothy: Everyday suburbanism as a global way of life. In R. Keil (Ed.), *Suburban Constellations: Governance, Land and Infrastructure in the 21st Century* (pp. 46-51). Berlin: Jovis Verlag.
- Flint, A. (2006). *This Land: The Battle over Sprawl and the Future of America*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Forsyth, A. (2012). Defining suburbs. *Journal of Planning Literature*, 27(3), 270-281. DOI: <https://doi.org/10.1177/0885412212448101>
- Frost, L. (1991). *The New Urban Frontier: Urbanisation and City-Building in Australasia and the American West*. Kensington: New South Wales University Press.
- Gibbs, J. (1963). The evolution of population concentration. *Economic Geography*, 2(1963), 119-129.
- Gnatiuk, O., Mezentsev, K., & Provotar, N. (2021). From agricultural station to luxury village? Changing and ambiguous everyday practices in the suburb of Vinnytsia, Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 29(3), 202-216. DOI: <https://doi.org/10.2478/mgr-2021-0015>
- Hanlon B., Short J.R., & Vicinio T. (2009). *Cities and Suburbs. New Metropolitan Realities in the US*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203877760>
- Hanlon, B., & Vicino, T. (2007). The fate of inner suburbs: Evidence from metropolitan Baltimore. *Urban Geography*, 28(3), 249-275. DOI: <https://doi.org/10.2747/0272-3638.28.3.249>
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (1945). The nature of cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 242(1), 7-17. DOI: <https://doi.org/10.1177/000271624524200103>
- Harris R. (2010). Meaningful types in a world of suburbs. In M. Clapson, R. Hutchinson (Eds.), *Suburbanization in Global Society*. Leeds: Emerald Group Publishing Limited, p. 15-47 DOI: [https://doi.org/10.1108/S1047-0042\(2010\)0000010004](https://doi.org/10.1108/S1047-0042(2010)0000010004)
- Harris R. (2015). Suburbanization and suburbanism. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vol. 23. Oxford: Elsevier, p. 660-666. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.74044-X>
- Harris, R. (2018). Suburban stereotypes. *The Routledge Companion to the Suburbs*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315266442-3>
- Harris R., & Larkham P. J. (1999). Suburban Foundation, Form and Function. In R. Harris, P. J. Larkham (Eds.), *Changing Suburbs. Foundation, Form and Function* (pp. 1-31). London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203222997>
- Hirt, S. (2007). Suburbanizing Sofia: Characteristics of post-socialist peri-urban change. *Urban Geography*, 28(8), 755-780. DOI: <https://doi.org/10.2747/0272-3638.28.8.755>

- Hoyt, H. (1939). *The Structure and Growth of Residential Neighborhoods in American cities*. Washington, DC: U.S. Federal Housing Administration.
- Keil, R. (2018). *Suburban Planet: Making the World Urban from the Outside In*. Cambridge: Polity Press.
- Klaassen, L., & Scimemi, G. (1981) Theoretical issues in urban dynamics. In L. Klaassen, W. Molle, & J. Paelinck (Eds.), *Dynamics of Urban Development* (pp. 8-28). New York, StMartin's Press.
- Kryczka, P., Sikorski, D., Figlus, T., Lisowska-Kierepka, A., Musiaka, L., Spórna, T., Sudra, P., & Szymtkie, R. (2025). Defining suburbanization in Central and Eastern Europe: A systematic literature review. *Cities*, 158, 105626. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105626>
- Mantey, D., & Sudra, P. (2019). Types of suburbs in post-socialist Poland and their potential for creating public spaces. *Cities*, 88, 209-221. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.11.001>
- Mezentsev, K. (2017). Introduction: Changing and emerging suburban spaces. In K. Mezentsev, Ya. Oliynyk, N. Mezentseva (Eds.), *Urban Ukraine: In the Epicenter of Spatial Changes* (pp. 261-267). Kyiv: Fenix. [In Ukrainian]. [Мезенцев К. (2017). Вступ: приміські простори, що змінюються та виникають. В К. Мезенцев, Я. Олійник, Н. Мезенцева (ред.), *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін* (с. 261-267). Київ: Фенікс, 2017.]
- Mezentsev, K., & Havryliuk, O. (2015). Testing of the differential urbanization model in Ukraine. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 73, 15-26. [In Ukrainian]. [Мезенцев К., Гаврилюк О. (2015). Тестування моделі диференціальної урбанізації в Україні. *Економічна та соціальна географія*, 73, 15-26]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2015.73.15-26>
- Mezentsev, K., & Mezentseva, N. (2017). Residential suburbanization in Ukraine: trends and differences. In K. Mezentsev, Ya. Oliynyk, N. Mezentseva (Eds.), *Urban Ukraine: In the Epicenter of Spatial Changes* (pp. 268-287). Kyiv: Fenix. [In Ukrainian]. [Мезенцев К., Мезенцева Н. Житлова субурбанізація в Україні: тренди та відмінності. В К. Мезенцев, Я. Олійник, Н. Мезенцева (ред.), *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін* (с. 268-287). Київ: Фенікс, 2017.]
- Mezentsev, K., Manshylyna, T. (2017). Kyiv's suburban area: diffusive service functions. In: *Urban Ukraine: in the epicenter of spatial changes*. Kyiv, 288–303. [In Ukrainian]. [Мезенцев К., Маншиліна Т. Приміська зона Києва: дифузійні функції обслуговування. В К. Мезенцев, Я. Олійник, Н. Мезенцева (ред.), *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін* (с. 288-203). Київ: Фенікс, 2017.]
- Mezentsev, K., Provotar, N., Gnatiuk, O., Melnychuk, A., & Denysenko, O. (2019). Ambiguous suburban spaces: trends and features of changes of everyday practices. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 82, 4–19. [In Ukrainian]. [Мезенцев К., Провотар Н., Гнатюк О., Мельничук А., Денисенко О. Неоднозначні приміські простори: тенденції та особливості зміни повсякденних практики. *Економічна та соціальна географія*. 2019, Вип. 82, С. 4–19]. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2019.82.4-19>
- Mezentsev, K., Provotar, N., Gnatiuk, O., Melnychuk, A., & Denysenko, O. (2020). Development trajectories of suburban spaces. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Geographical Sciences*, 13, 63-75. [In Ukrainian]. [Мезенцев К., Провотар Н., Гнатюк О., Мельничук А., Денисенко О. (2020). Траєкторії розвитку приміських просторів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки*, 13, 63-75]. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-13-7>
- Miller, Z. (2000). *Visions of Place. The City, Neighborhoods, Suburbs, and Cincinnati's Clifton, 1850–2000*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Orfield, M. (2002). *American Metropolitics: The New Suburban Reality*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Phelps, N. A., & Wu, F. (2011). Introduction: International perspectives on suburbanization: A post-suburban world? In: N.A. Phelps, F. Wu (Eds.), *International Perspectives on Suburbanization* (pp. 1-11). London: Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230308626_1
- Pidgrushnyi, G., Mezentsev, K., Dudin, V., Provotar, N., & Bondar, V. (2020). Commercial suburbanization in Kyiv metropolitan region: Uneven development and polycentricity. *Ukrainian Geographical Journal*, 4(112), 19-28. [In Ukrainian]. [Підгрушний Г. П.,

- Мезенцев К. В., Дудін В. С., Провотар Н. І., Бондар В. В. (2020). Комерційна субурбанізація у Київському метрополісному регіоні: нерівномірний розвиток та поліцентричність. *Український географічний журнал*, 4(112), 19-28]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.04.019>
- Pidgrushnyi, G. P., Provotar, N. I., Dudin, V. S. (2023) Spatial characteristics of the Kyiv metropolitan region development: The dimensions of polycentricity. *Ukrainian Geographical Journal*, 1(2023), 23-34. [In Ukrainian]. [Підгрушній Г. П., Провотар Н. І., Дудін В. С. (2023). Просторові особливості розвитку Київського метрополісного регіону: виміри поліцентричності. *Український географічний журнал*, 1(2023), 23-34]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.01.023>
- Provotar, N., Melnychuk, A., Gnatiuk, O., & Denysenko, O. (2019). Changing everyday practices in suburban spaces: A methodology to investigate local trends. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 81, 34-41. [In Ukrainian]. [Провотар Н., Мельничук А., Гнатюк О., Денисенко О. (2019). Мінливі повсякденні практики у приміських просторах: методика дослідження місцевих трендів. *Економічна та соціальна географія*, 81, 34-41]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2019.81.34-41>
- Provotar, N., & Melnychuk, V. (2025). Diversity of suburban spaces: The case of rural street in Kyiv's changing suburbia. *Czasopismo Geograficzne*, 96(1), 175-199. DOI: <https://doi.org/10.12657/czageo-96-08>
- Slyvka, R., Zakutynska, I. (2017). Spatial development of the suburban zone of Ivano-Frankivsk: mental boundaries, unevenness, fragmentation. In K. Mezentsev, Ya. Oliynyk, N. Mezentseva (Eds.), *Urban Ukraine: In the Epicenter of Spatial Changes* (pp. 304-325). Kyiv: Fenix. [In Ukrainian]. [Сливка Р., Закутинська І. (2017). Просторовий розвиток приміської зони Івано-Франківська: ментальні межі, нерівномірність, фрагментація. В К. Мезенцев, Я. Олійник, Н. Мезенцева (ред.), *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін* (с. 304-325). Київ: Фенікс, 2017.].
- Stanilov, K., & Sýkora, L. (2014). Postsocialist suburbanization patterns and dynamics: A comparative perspective. In K. Stanilov, L. Sýkora (Eds.), *Confronting Suburbanization: Urban Decentralization in Postsocialist Central and Eastern Europe* (pp. 256-295). DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118295861.CH9>
- Sýkora, L. (2019). Postsocialist cities. In *International encyclopedia of human geography, Second Edition* (pp. 357-363). DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10490-1>
- Sýkora, L., & Ouředníček, M. (2007) Sprawling post-communist metropolis: Commercial and residential suburbanisation in Prague and Brno, the Czech Republic. In E. Razin et al. (Eds.) *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas. The GeoJournal Library*. (209-233).
- Terbeck, F. (2020). Defining suburbs: An evaluation and comparison of four methods. *The Professional Geographer*, 72(4), 586-597. <https://doi.org/10.1080/00330124.2020.1758574>
- Whitzman, C. (2009). *Suburb, Slum, Urban Village. Transformations in Toronto's Parkdale Neighbourhood*, 1875-2002. Vancouver: UBC Press.
-
-